

Р. СЛОВЦОВ МЕНДЕЛЕЕВ

Превод от руски: Крум Йорданов, —

chitanka.info

В Москва току-що се е появила малката твърде интересна и живо написана книга с възпоменания за Д. И. Менделеев (изд. „Федерация“). Нейният автор, О. Е. Озаревска — известна артистка декламаторка — е била първата жена, която Менделеев е приел на служба в палатата за мерки и теглилки и изчисляване. Там тя прослужила девет години, до смъртта на Менделеев, и била в интимна дружба с неговото семейство. Както всички, които са живели в близост с гениалния учен, Озаревска питаела към него дълбоко уважение. Но страхът, който предизвиквало обикновеното негово чудачество и „коравост“ (дума на самия Менделеев), намерил у нея такова искрено разположение, което Менделеев чувствувал към първата „госпожица“ в палата. „Госпожица“, така той наричал всичките работещи там жени, макар някои от тях, в това число и Озаревска, да били омъжени: „стриганата госпожица“, „женена госпожица“, „електрическа госпожица“ и т.н.

В своите възпоменания О. Е. Озаревска се опитва да възкреси образа на Менделеев като човек и прави твърде успешно това в подбора на множество възторжени описания и съхранени факти. Нейната книга отлично допълва неотдавна публикуваните мемоари на вдовицата на големия учен А. И. Менделеева.

Голямата, в преносен и буквален смисъл, фигура на Менделеев, гигантът с лъвската грива посребрени коси, не се вместила в обикновените, средни рамки на човешкото общежитие. Него го считали, като много други гении, за „чудак“. Главното чудачество на Менделеев е „пренебрежението към общоприетото, страх от своята неосведоменост и неопитност в общуването“.

В такива случаи се проявявал неговият голям темперамент и стълкновенията с хората ставали така чудни и пикантни, както и отношенията им спрямо него в кръга на техните интереси.

По натура Менделеев не можел да понася никакъв бюрократизъм и канцеларщина и когато виждал, че служещите се разтакавали по работата си, свързана с палатата за мерки и теглилки, това го вбесявало; той отивал в министерството на финансите и вдигал скандали, които му създали репутацията на досаден човек и странен чудак.

Намеренията на Менделеев да подобри това учреждение (с което бил съгласен и Вите), след демонстративното напускане на университета, растели почти всяка година. Но големите субсидии

можели да се получават тогава само с разрешението на Държавния съвет, председател на който бил наследникът и великият княз Михаил Александрович.

Менделеев намислил да устрои едно посещение на великия княз в палатата, така че той лично да се убеди колко е тясно и неудобно там. Ето защо той устроил истинска инсценировка.

„В течение на два дни измъквали из мазетата различни старинни непотребности, остатъци от неосъществени грандиозни съоръжения и разни груби опити из старите складове.

Чувало се как грухтял и стенел Димитрий Иванович:

— Не по ъглите, а на пътя — нали трябва да се минава! Не виждате ли, че е тясно! Трябва да се спънете, че тогава да разберете!“

На сутринта преди августейшото посещение Менделеев се вълнувал — през кое рамо да сложи триколяра. Разпитал всички домашни, но несигурен отърчал до служещите, за да ги попита, и го надянал обратно.

Особена мъка му причинявал въпросът с панталоните: всички му казвали, че трябва да облече бели панталони. Те обаче го ужасявали, дори вбесявали, и все пак той ги облякъл.

Неговите ордени се търкаляли вместо с винтове, с гайки в някаква тютюнева табакера под масата. Всичко това му било противно, но той си припомнил, че хората придават голямо значение на това, а той трябва безспорно да се подчинява. Ала това именно смирение било чуждо на Димитрий Иванович, за което той се вълнувал и ужасно се сърдел.

Той никога не позволявал да го титулуват „Ваше превъзходителство“ и когато в някаква книга за химическата „Летопис“ се тъкмяло да се публикува неговия пълен научен титул, заемащ една страничка с петит, той зажумял и смеешком казал:

— Няма да се печата! Повече, отколкото за царя!

И печатането се отменило.

Височайшият преглед на палатата минал благополучно. Отначало Менделеев, заучил етикецията, вървял подир наследника с неговата свита и наставнически викал:

— Не там, не! Наляво, де! Не смейте да се отклонявате: не виждате ли каква теснотия е у нас! Направо, де!

А след това забравил за етикецията, отишъл напред със заповеден тон, полуизвърнат назад, зарязал бележките, а наследникът полугласно повикал на свитата:

— Не тука, де! Наляво! — опитвал се да подражава на Менделеев.

Очевидно е, че посещението в палатата доставило голямо и рядко удоволствие на учения чудак и работата с отпускането на нужните суми блестящо се разрешила.

Към своите подчинени Менделеев се отнасял с рядко уважение и даже деликатност. През 1900 година, когато в палатата останали доста големи суми от субсидията, той вместо награди пожелал да командирова 16 служители — в това число шлосери и столари — на всемирната парижка изложба.

В министерството се възмущавали от тия нечувани командировки, и Вите сложил сурова резолюция „Не разрешавам“. Менделеев подал заявление за оставка и Вите се принудил да се съгласи с учения чудак.

Работещите в палатата, в това число столари и шлосери, отпътували за Париж.

Твърде внимателно се отнасял Менделеев с всевъзможните „ломносовци“, понякога експлоатиращи го, и отговарял на писмата дори на доказани мании. Когато узнал, че за умопобъркването на един от тях станала причина неговата периодична система на елементите, той счел себе си виновен за това и до края на живота му изплащал на болния доброволна пенсия.

Тоя гениален учен бил по душа същински романтик, с буйно и непорочно сърце. Но той не бил щастлив в семейството си. Първият му брак бил несполучлив и те се разделили. Но след петдесетата си година, когато децата вече поотрасли, Дмитрий Иванович го сполетяла голяма сърдечна катастрофа. Той се влюбил в младата девойка, донската казачка А. И. Попова, която дошла в Петроград да учи живопис и се настанила у сестрата на Менделеев — К. И. Капустина, където живеел и самият Дмитрий Иванович.

„Още от първия ден на запознаването, девойката го поразила не със своята външност, а с оная необикновена смесица от наивност и разбиране, с които тя се отнасяла към живописиста. И през първата зима той мълчаливо се любувал на девойката, жадувайки само едно: да бъде

«стъпало» в нейния живот. Обикнал я и ѝ пишел писма, които складираше в чекмеджето на писмената маса, а в същото време ходеше при живописци, изучавал тяхното изкуство запознавал се с художници, за да облекчи един младенчески жизнен път и да го направи поустойчив“

Бащата на А. И. Попова, страхувайки се от увлечението на стария, изпратил дъщеря си да следва в Рим, но Димитрий Иванович, след дълги колебания, отишъл там да я иска.

Той оставил писмо у своя приятел Н. Н. Бекетов и пакет на името на А. И. Попова, с надпис „Да се отвори в случай на моята смърт“.

В писмото до приятеля си той съобщавал, че отива да иска „нея“ и ако тя го пренебрегне, то тялото му ще бъде намерено само в морето.

За щастие, А. И. Попова се съгласила да се омъжи за Димитрий Иванович и до края на живота му останала вярна спътница на великия учен.

Той получил развод с първата си жена, като взел вината върху себе си, но според църковните канони, не можел повторно да се венчае, преди да са се изменили седем години. Ала Менделеев заплатил седем хиляди рубли на свещеника, който се съгласил да извърши венчалния обред. След два дни свещеникът бил разпопен: той знаел защо да иска такава крупна сума!...

Бракът предизвикал много шум и някакъв влюбен генерал, също в такава положение, помолил Александър III за разрешение да встъпи във втори брак, сочейки за пример Менделеев. Царят написал на доклада:

„При Менделеев има две жени. Да, но Менделеев за мен е един!“

С такъв романтизъм са били обвеяни и другарските събрания на учените — Менделеев, Сечанов, Мечников, Бородин и рано починалия Олевински. Те се заклели, в случай че някой от тях го замъчи поне един от проклетите жизнени въпроси, да има право да свика събрание; и на него всички останали са длъжни да дойдат и с всичките свои знания, опит и убеждения да сложат на разглеждане тоя въпрос.

„Те — разказва Озаревска — се събирали пет пъти по повод на такива въпроси, разглеждали ги, взимали резолюции, към които всеки през своя живот, доколкото се простирали неговите възгледи, се придържал. Темите били за Бога, за социализма, за половия въпрос.

Четвъртото събрание се отнасяло до твърде интимен въпрос из личния живот на професора и композитора Бородин, а петият въпрос ми е неизвестен. Бородиновият въпрос довел до такава резолюция, че четиримата негови спасители отново се свързали с клетва, че ще приведат в изпълнение решението, ако стане нужда“.

Менделеев, тоя гениален човек, посветил целия си живот в изучаването на природата и нейните тайни, бил твърде суеверен.

„Може би — предполага О. Е. Озаревска — с това той запълвал своето незнание по въпроса. А човешките незнания, за него, многознаещия, много предсказващия, се чувствували силно“.

Димитрий Иванович не позволявал нова, важна работа да се почва в лош ден; обичал и придавал особено значение на числото 7 и се страхувал от 13. Не почвал нищо във вторник.

Любимите му занимания по време на почивка били четенето на авантюристичните романи на Дюма, Жул Верн, Майн Рид, Лев Толстой, а Достоевски не могъл да чете.

„Мъчения, мъчения, колко много мъчения са описани в него! Аз не мога, не съм в състояние!“

О. Е. Озаревска твърде картинно разказва как чела на Менделеева някакъв роман от Дюма. Това било след операцията на очите му.

„Операцията се извърши много сполучливо, но професор К. и неговите помощници, излязоха като от баня и заявиха, че никога не са имали такава страшна операция. В най-критическия момент, когато пердето беше вече отделено, но неизвадено, Димитрий Иванович хвана хирурга за ръката, като помисли, че всичко е загубено“.

Менделеев трябвало да лежи няколко дни, с превръзка на очи (той бил почти на 70 години). Той слушал приключенията на героите на Дюма с такъв интерес, какъвто е присъщ на гимназиста, и в патетичните места, удряйки с крак по кревата, викал, предугаждайки събитията:

„Ще се целунат! Ще се целунат! Ей сега ще се разцелуват!“

И когато предсказанията се сбъдвали, той отново възклищавал:

„Аха, браво! Какво казах аз? Целуна я? Юнак! Отлично! Е, понататък“.

Ала наред с тия „неизменни“ литературни вкусове, Менделеев разбирал малко и от живопис и обичал стиховете, а особено Тютчевото

„Silentium!“. Пасажът: „Мысль изреченная есть ложь“ извиквал сълзи в очите му, защото отговарял на неговата сложна, неразкрита душа.

„Да, такъв беше той: смесица от простота, наивност и недостъпна сложност“.

Освен лекото четиво, любимо развлечение след работа за Менделеев била шахматната игра и ръчният труд, особено поправката на куфари. В тази работа той се ползувал дори с известна слава. Стопанинът на едно дюкянче, откъдето Менделеев си купувал някои специални гвоздеи за куфарите, казал веднъж на друг свой клиент, когато Менделеев излизал от дюкянчето:

„Нима не знаете кой е този? Него всички го познават... Това е известният Менделеев, майстор по поправка на куфари!“

„Димитрий Иванович учудвал всеки човек — със своето пристрастие към хубавите изрази в руския език — припомня О. Е. Озаревска, — назовавал нещата с техните имена просто, по народному; а понякога и символизирал, служейки си с ругателни думи. Особено любима му била една чудесно характеризираща безцелната и безсмислена усърдност в научната област“.

„Госпожици“ Менделеев приемал в палатата за „смекчение на нравите“. С О. Е. Озаревска той скоро привикнал, а в приказките си пред нея никак не се стеснявал. Спрямо „дамите“ той въобще се отнасял с някакъв страх, като към ефирни същества, които от всичко могат да се обидят и да се разплачат при най-дребни случаи. Изключения от горното били само две жени, които освен като роднини, имали право да влизат всякога без доклад в неговия кабинет — вдовицата на художника М. П. Ярошенко и М. А. Семякина, които той уважавал за тяхната разумност и с които много обичал да беседва.

Менделеев умира 72-годишен от възпаление на гърлото (ангина), получена вследствие простудяването му при посещението на новия министър на търговията в палатата.

Смъртта дошла на 20 януари 1907 г. бързо и неочаквано за всички близки. Погребението му извършили на свои разноски общината на Петроград.

„Гробът беше окичен с цветя — пише О. Е. Озаревска, — а катафалката с венци и картонената таблица с периодичната система, донесена от студентите по технология. Сивият, оловен картон в тоя бледен мразовит ден и печалните пламъци на уличните фенери, обвити

с черни кърпи, сякаш горяха тайнствено над главите ни и придаваха неизказана тържественост на процесията“.

Таблицата гордо стърчала и на гроба, сред много цветя, неразлъчно от своя творец. Най-послед над гроба се произнесли и речи, но сивата таблица говорела значително и много повече.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.